

Marianne
Witvliet
*Kind van het
water*

MOZAÏEK | ROMAN

Kind van het water

Voor Pieterkje

Marianne Witvliet
Kind van het water

Roman

Tweede druk

UITGEVERIJ MOZÁĚEK, ZOETERMEER

© 2008 Marianne Witvliet

Eerste druk maart 2008

Tweede druk juni 2008

ISBN 978 90 239 9264 6

NUR 301

Vormgeving omslag en binnenwerk Geert de Koning

Illustratie omslag Dorothy Stanley nee Tennant,

Street Arabs at Play, olie op doek, 1890, Lady Lever Art Gallery,

National Museums, Liverpool

Meer informatie over deze roman en andere uitgaven van

Mozaïek vindt u op www.uitgeverijmozaiek.nl

Alle rechten voorbehouden

‘Gelijk in het water het aangezicht is tegen het
aangezicht, also is des mensen hart tegen de mens.’

(Statenvertaling)

‘Zoals in het water het ene aanschijn lijkt op het
andere aanschijn, zo is het hart van de ene mens voor
de andere mens.’

(Naardense Bijbel)

‘Zoals water het gezicht weerspiegelt, zo weerspiegelt
het hart de mens.’

(NBV)

Spreuken 27 vers 19

Proloog

Het was nog altijd dezelfde sleutel. De voordeur moest intussen bijgeschaafd zijn, want ik hoefde er niet meer tegenaan te duwen, zoals vroeger, toen ik een kind was.

In het kleine halletje duwde ik met mijn rug de deur achter mij dicht. Ik keek omhoog. Naar de kale houten trap, naar de leuning waarlangs nog altijd een touw liep zodat je van bovenaf de voordeur kon opentrekken.

Langzaam liep ik de trap op naar de woonverdieping. Net als toen telde ik de treden. Het zeil was verdwenen. Op de planken vloeren zag ik langs de randen resten ondertapijt van vorige bewoners. Het rook muf, het huis moest lang hebben leeggestaan. Ik schoof het raam omhoog om de geur van buiten, van de haven, naar binnen te laten glippen. Mijn handen gleden over de muren, alsof ik niet kon geloven dat dit de werkelijkheid was.

In de woonkamer, links van de schouw, zag ik tot mijn vreugde ineens het spionnetje aan de buitenmuur.

De zon weerkaatste in het spiegelglas. Ik ging in de vensterbank zitten en keek naar de brug.

Ik was eindelijk thuisgekomen. In de zomer van 1991.

I

‘Je grootvader kweekte kanaries,’ zei mijn moeder.

Ik had haar gevraagd wat die vierkante, lichte vlekken op het behang te betekenen hadden. Het was niets voor mijn moeder om het verschoten behang met die opvallende lichte plekken daar zo te laten zitten. Ze was namelijk zo brandschoon, ze wist elke vlek te bestrijden.

‘Hier in de buurt had bijna iedereen een kanarie. Het bracht nog wat vertier,’ zei ze, terwijl ze met een vaatdoek het tafelzeiltje afnam.

‘Op warme dagen stonden die beestjes op de balkons,’ ging ze verder. ‘Dan hoorde je in de haven van de vroege morgen tot de late avond tropisch gezang. ’s Winters zorgden ze voor muziek in huis. Met het kweken van de vogeltjes kon mijn vader wat bijverdienen.’

Ze maakte een gebaar naar de muur. ‘Hij maakte de kooitjes zelf en hing ze naast elkaar, maar de kanaries staken elkaar aan en zongen zo hevig dat je grootmoeder met stofdoeken begon te gooien om ze stil te krijgen. Ze werd gek van de herrie.’

‘En toen?’ vroeg ik dringend.

Het was maar zo zelden dat mijn moeder over vroeger praatte.

‘Je grootvader heeft de kanaries verkocht. Toen de vogels het huis uit waren, werd het stil hier. Ook vader zei niet veel meer.’

Er was toen geen radio, wist ik.

‘Hield u van uw vader?’

Mijn moeder pakte de theepot en liep ermee naar de keuken. Ik zag dat ze knikte. Mijn grootvader had ik niet gekend, maar ik besloot dat ik hem aardig vond omdat hij van zijn vogels had gehouden. Misschien op de manier waarvan ik hield van de meeuwen, die vrolijk en brutaal konden zijn, maar ook zacht en zielig konden roepen. Behalve van meeuwen hield ik van de zwaluwen in de zomer en van de ganzen in de winter. De ganzen hoorde ik vaak 's nachts, als de stilte over de stad was gedaald en ze zacht gakkend overvlogen. Alsof ze elkaar verhalen vertelden onder het vliegen. Ze kwamen van ver, van over de zee, net als de kanaries.

Mijn moeder had de plekken op de muur laten zitten en er bewust niets overheen gehangen en ik begreep nu waarom. De stilte was, nadat mijn grootouders waren overleden, blijkbaar definitief in ons huis blijven hangen. Mijn moeder en ik zeiden niet veel meer tegen elkaar dan het hoognodige. Ik luisterde vooral naar de geluiden die van buiten kwamen. Een tuin hadden we niet. We woonden op een bovenhuis aan de haven. Het huis was maar klein. Vanaf de voordeur voerde een houten trap naar boven. We hadden een woonkamer,

een klein zijkamertje waar net een bed en een nachtkastje in pasten, en een keukentje. Op zolder was maar één grote, afgetimmerde slaapkamer.

In onze voorkamer lag dof zeil op de vloer, waarop nog vaag een versleten patroon schemerde. Er lag een kleed overheen waarop de eettafel stond. Op het door de zon verkleurde behang waren de lichte vlekken van de vogelkooien en een scheurkalender de enige versiering. Alleen boven de schoorsteen hing een spiegel, met roestvlekken. Hij hing zo schuin naar voren, dat je eigenlijk op de eettafel moest gaan zitten om jezelf te kunnen zien. De roestplekken stoorden mijn moeder ook, maar het waren vlekken waartegen niets te doen viel. Het kwam van vocht en ouderdom, zei ze. Tegenover de schoorsteen stond een kastje met een goedkope Chinese vaas.

De kale trap naar de zolder, achter de houten deur in het benauwde bovenportaal, telde net zoveel treden als die van de voordeur naar de woonverdieping. Zestien treden.

We wasten ons in de keuken, die de omvang had van een kleine kombuis. Er was zelfs een rond raampje in de muur, zoals in de schepen die voorbijvoeren. Vaak ging ik op een krukje staan om door het raam te kijken, een beetje schuin, zodat ik de daken niet zag en het net leek of ik in een boot op zee was.

Dikwijls klonk het gelach van kinderen, het bellen van de tram, het gezellig rumoer dat op warme avonden tussen de huizen bleef hangen en een gevoel van geborgenheid gaf. Vaak hoorde je vreemde talen, van zeelui die voor een paar dagen in de stad waren en de

cafés bezochten. De klanken van Russisch, Grieks, Noors of Pools hadden iets onwerkelijks. We probeerden te achterhalen waar mensen vandaan kwamen, maar meestal kon je de talen niet eens herkennen en leek iemand die onverstaanbaar sprak, uit een sprookjesboek te komen. Ik luisterde naar het getoeter vanaf de schepen, gevolgd door het gerinkel van de bel wanneer de brugwachter de brug opende om een schip te laten passeren. Naar het zachte geklots van het water tegen de kademuur als de boot voorbijvoer. Naar het brutale geschreeuw van de meeuwen. Ze zochten vlak achter de schepen naar vis. Met gevouwen vleugels doken ze in het water, om daarna met hun vangst weer op te stijgen en verder te zweven.

Het geroep van de meeuwen, de geuren van water, van teer, olie en afval, stempelden veel later mijn herinneringen.

Vroeger had het vaak naar kruiden geroken, zei mijn moeder. Dat was in de tijd toen schepen met specerijen hun lading nog losten op de kades bij de Maashaven. Dan waaiden de geuren van kruidnagel en anijs over de stad en lagen trossen bananen hoog opgestapeld op de keien. Op school liet de meester wel eens oude foto's zien waarop grote schepen met kleine sloepjes langszij lagen afgemeerd. Mannen met petten sjouwden jutezakken op gekromde ruggen vanaf de boot op de kades en stapelden ze op steekkarren. Sommigen van hen droegen lange voorschoten.

Het leven dat zich voor mijn ogen afspeelde, was spannend en opwindend, vooral in de tijd dat ik nog te klein was om buiten te spelen. Overal was water. Welke

straat je ook inliep om ons huis, je volgde de havens.

Om elke hoek lag het gevaar van verdrinken op de loer, want alleen tegenover ons huis was een kademuur. Het water voor ons huis heette de Kolk, verderop was het de haven, het diep of gewoon het water.

Uren stond ik voor het raam uit te kijken over het water, naar de schepen en de mensen. Naar vogels die de haven konden uitvliegen, naar zee.

Ook zat ik graag in de stoel van mijn moeder. Dan zag ik in het spionnetje aan de buitenmuur de brug verderop en het verkeer dat zich voor de brug ophoopte als hij openstond en dat langzaam weer oploste als hij dicht was. Ik hield van het water, van het rumoer rondom ons huis en later, wist ik, wilde ik gaan varen.

Kapitein wilde ik worden. Ik zag mezelf over de reling hangen, terwijl ik het zout van mijn lippen likte. Ik zou een eigen kajuit hebben en ik kon zelf bepalen welke kant ik op voer. Want als ik een eigen boot had, zou ik hem laten meevoeren met de stroom en me telkens laten verrassen door andere kusten en vreemde culturen.

Matrozen werkten in weer en wind buiten op het dek maar dat leek mij te koud. Ik was een meisje ten slotte.

Toen ik een jaar of vijf was, werd ik me bewust van andere geluiden. Onder mijn slaapkamerraam, aan de voorkant van de straat, klonken 's avonds de onregelmatige voetstappen van aangeschoten cafébezoekers. Ze kwamen uit de kroeg op de hoek, tegenover de brug. Het waren meestal mannen. Ze spraken luid,

zongen of scholden elkaar uit en vloekten. In de stille straat vielen woorden die ik voorheen niet kende en waarvoor ik bang was. Ze bleven in mijn hoofd spoken en zorgden ervoor dat ik me schaamde. Ik bad of ik ze weer vergeten mocht.

Op een avond hoorde ik het onzekere geklik van naaldhakken op de kinderhoofdjes. Ik sliep al bijna toen ik wakker schrok van een doffe plof. Een schorre stem riep: 'Ik sla overboord!' gevolgd door een stuurlaas gegiechel.

Ondanks de kou die vanaf het zeil langs mijn benen kroop, was ik uit bed gesprongen. Door de spanning kreeg ik met moeite het raam omhoog. Ik had me onwillekeurig een beeld gevormd van een vrouw zoals ik ze kende uit de buurt.

Ze bleek jong te zijn. Veel jonger dan ik dacht. Ze droeg op haar rug een lange, blonde vlecht die tot haar middel kwam.

Toen ik mij onder het zware schuifraam door over het kozijn boog, keek ze omhoog. Ze probeerde over-eind te komen. Het kostte haar moeite, want ze was erg dronken. Ze kneep haar ogen tot smalle spleetjes en toen het haar ten slotte lukte te gaan staan, stond ze te zwaaien op haar benen.

'Hai,' zei ze. Niet hoi, maar hai.

Er volgde een lange pauze. Ik zag dat ze zich volledig concentreerde op het raam en op mij. Eindelijk leek ik scherp in beeld te komen.

'Hai, Beth,' zei ze toen. Meer niet.

De combinatie van haar dronkenschap en het feit dat ze mij bij mijn naam noemde, bracht me volledig

van mijn stuk. Drank was slecht, het hoorde bij mensen die dingen deden die je niet mocht doen en als fatsoenlijk mens ook niet deed.

‘Wijn is woelachtig en wie daarin dwaalt, is onwijs,’ zei mijn moeder altijd.

Pas later merkte ik dat de meeste van haar opmerkingen regelrecht uit de Spreuken kwamen. Ze klonken komisch uit haar mond, misschien wel juist omdat ze ze in volle ernst uitsprak.

Ik keek naar de dronken vrouw en voelde me vies. Alsof ik, nu ze mijn naam kende, bij haar hoorde en ineens ook slecht was. Ik huiverde en trok mijn hoofd zo snel naar binnen dat ik me hard tegen het raam stootte.

In de nachten die volgden, herkende ik de vrouw aan haar naaldhakken, aan haar protesterende stem als ze zwikte en viel. Aan de liedjes die ze soms zong, waarin matrozen op zee verdronken, of na jaren terugkwamen en hun vrouw met iemand anders aantroffen. Soms brak ze halverwege het zingen af. Dan werd het stil en wist ik dat ze probeerde op te staan. Soms huilde ze.

We woonden in een buurt met mensen die ooit vanaf de eilanden ten zuiden van de stad naar de havens waren getrokken om werk te zoeken. Rond 1900 hadden mijn grootouders hetzelfde gedaan. Met paard-en-wagen, waarop zowel de hele inboedel als het gezin paste, waren ze hoopvol de havenstad tegemoet gereden.

Foto’s uit die tijd weerspiegelen hun verstilde blikken en het heimwee naar de zee. Het stadsleven was hard. Mijn voorvaderen waren vissers geweest, gene-

raties lang. Op de eilanden wisten ze de zee met vis in overvloed om zich heen, maar de handel leverde niet genoeg op. Ze moesten grote gezinnen onderhouden. Toen ze eenmaal in de stad woonden, werd een uitstapje naar de kust een grote zeldzaamheid.

‘We gingen nog wel eens een enkele keer op een zaterdagmiddag naar Hoek van Holland,’ zei mijn moeder. ‘Dan keek ik naar de bruinvissen, die uit het water sprongen. Ze maakten geluiden.’

Het was een beeld waarover ik eindeloos kon fantaseren. Ik probeerde me er een voorstelling van te maken, van die springende vissen die mijn moeder uitnodigden om met hen te komen spelen, en ik zag een meisje voor me dat verlegen toekeek en nauwelijks wist wat spelen was. Ze speelde bijna nooit, zei ze. Daarvoor was geen tijd geweest, er was altijd werk te doen.

‘We hadden geen cent te makken,’ zei mijn moeder.

De handel in vis werd niets. Er zat voor mijn grootvader niet veel anders op dan ander werk te zoeken. Hij werd voorman in de bouw.

‘Wat deed hij dan precies?’ vroeg ik aan mijn moeder.

‘Weet ik het?’ zei ze kortaf.

Ze ergerde zich meestal aan mijn nieuwsgierigheid.

‘Hij zal andere bouwvakkers hebben voorgedaan hoe het moest. Het maakte niet uit ook: hij was visser en dat bleef hij, ook al sjouwde hij dan met stenen. Hij werkte om brood, niet meer om het plezier.’

Haar ouders hadden niet veel tijd nodig gehad om te zien dat een paar havens verderop andere pioniers de

stad met dezelfde snelheid weer verlieten. Die scheep-
ten zich vanaf de Kop van Zuid met tientallen tegelijk
in om met de Holland-Amerikalijn nieuwe werelden te
ontdekken, die hun op hun beurt weer nieuwe moge-
lijkheden moesten bieden.

Nauwelijks in de stad, hadden mijn grootouders ook
een van hun zes kinderen moeten begraven. Het meisje
was amper een halfjaar geworden.

‘Het was een koningsbegrafenis,’ zei mijn moeder,
terwijl ze op een schrale novemberdag in het spionne-
tje tuurde om te voorkomen dat ik haar tranen zag. We
hadden thee gedronken, mijn moeder en ik.

‘Met koetsen en zo?’

‘Ach kind, welnee. Mijn vader had een kistje ge-
timmerd van vurenhout. D’r was geen geld voor een
begrafenis. Hij droeg het kistje met haar erin op zijn
schouder. Ze woog minder dan een zakje aardappelen.’

‘Maar u zegt dat het een koningsbegrafenis was.’

Moeder praatte alweer verder, terwijl ze naar buiten
bleef staren, alsof ze het niet tegen mij had, maar tegen
zichzelf.

‘Ik was een jaar of zes. Het was koud. Een kou die
tot diep in je botten doordrong. Het vroom en er waai-
de zo’n schrale oostenwind. We droegen klompen met
oude kranten erin, schoenen waren onbetaalbaar. We
moesten stil zijn, maar die klompen maakten herrie, we
klepperden over de keien.’

Ik zag mijn moeder voor me. Hoe ze achter haar va-
der aan liep en aldoor naar zijn lange zwarte jas moest
kijken, met dat vurenhouten kistje erboven waarin haar
zusje lag, die de wind niet meer kon voelen.

‘Ze had een dun, wit nachtjaponnetje aan en een mutsje op.’

Het mutsje was onder haar kin dichtgestrikt, zei ze. Mijn grootmoeder had er opzij, bij haar oortje, een blauw bloemetje op geborduurd. Ze moet eruitgezien hebben als een pop in een etalage.

Ik durfde me niet te bewegen uit angst dat mijn moeder zou stoppen met vertellen.

‘Ik dacht dat ik misschien ook op de schouder van mijn vader weggedragen zou worden. Ik was bang. Zo bang als ik nog nooit was geweest.’

‘Waarom was u dan bang?’

‘Voor de dood, Beth.’

Ze keek me ineens aan. Vriendelijk. ‘Nu niet meer, toen wel. Ik hield de hand van mijn broertje vast om maar iets warmes te voelen.’

Haar handen lagen op dat moment gevouwen in haar schoot. Handen die mijn mutsje hadden vastgestrikt toen ik klein was.

Het leek of de kilte van de dood ook mij aanraakte.

‘Wilt u nu dan wel dood?’ vroeg ik fluisterend.

De band met mijn moeder was niet innig, maar ik moest er niet aan denken op mijn leeftijd mijn moeder te verliezen.

‘Nee, Beth. Als de dood komt, ben ik er niet bang voor. Maar ik hoop nog lang te leven.’

‘Bent u niet ziek?’

Ze gaf geen antwoord, maar ik zag dat ze nauwelijks merkbaar met haar hoofd schudde. Ik ging wat rechter zitten.

“De straten van de stad zullen vol zijn met jongens

en meisjes die daarop spelen,” zei de dominee bij het graf van Elisabeth Cornelia. Zo heette ze, naar mijn grootmoeder en mijn overgrootmoeder. Zij zou er spelen, dat wist hij zeker, zei hij. Dat was een koninklijk moment.’

Het leek toen niet zo erg meer dat ze op de schouder van haar vader weggedragen moest worden, ook niet dat het gebeurde in de winter. Elisabeth was een koninklijke naam, begreep ik. Waarom was ze dan door de wind geknakt, als een bloesemblad meegenomen en even snel weer vergeten?

Wij woonden in de stad, dus ik vroeg me wel eens af of ik haar tegen kon komen, de meisjesbaby, of dat broertje dat een paar jaar daarna aan de mazelen bezweek en dat net geen vijf was geworden.

Vaak tuurde ik in het water van de haven, waar op elk golfje zonlicht scheen, alsof sterren erin weerkaatsen.

‘De dood is net een winkelhaak. Je kunt hem niet zo goed repareren, je blijft het zien,’ zei mijn moeder.

Ze zei ook dat je zo moest leven dat wanneer de dood kwam, je erop voorbereid was.

‘Dus kun je beter geen kinderen hebben, of maar één, zoals u,’ zei ik. ‘Dan heb je minder kans op winkelhaken.’

Ze gaf geen antwoord.

Ik was naar het overleden meisje vernoemd, Elisabeth Cornelia. Mijn moeder kortte dit af tot Beth, een naam die ik als kleuter al verfoeide en helemaal toen ik ontdekte dat twee kinderen uit de buurt Beth heetten en dat die met snottebellen en vieze kleren, net als ik, langs de havens renden.

ISBN 978 90 239 9264 6 / NUR 301

uitgeverijmozaiek.nl